

I

ШЛЯХИ ДОЛІ

Чимало я ходив шляхів шукати —
Ген там, за ними — моє майбуття,
І вірне серце, і любов, і світлі путівці,
Чи ж не зведуть вони мене на манівці?
Чи зможу я спіймати, чи мушу занедбати
Тебе, о Доленько моя?

Невидані вірші Давида Мін'їо

Пісня відлунала. Слова були Давидові, мелодія — народна. Товариство, що зібралось у корчмі за столом, щиросердо плескало в долоні, адже юний поет платив за вино. Один лиш нотар, Мосьє Папіно, похитав трохи головою на ті рядки, адже був він людиною ученою і з рештою товариства не пив.

Давид вийшов на сільську вулицю, і свіже нічне повітря звіяло винні випари з його голови. А тоді пригадав він сьогоднішню сварку з Івонною і те, що постановив собі цієї-таки ночі покинути дім та вирушити у широкий світ на пошуки слави та пошанівку.

— Коли мої вірші будуть у всіх на вустах, — жваво мовив він сам до себе, — отоді вона, певно, згадає усі ті прикрі слова, які сказала мені сьогодні.

Окрім гульвіс у корчмі, увесь сільський люд уже спочивав у своїх ліжках. Давид тихцем пробрався до своєї кімнатки у прихатку батьківської садиби та зібрав у в'язанку своє нечисленне вбрання. Почепивши той клунок на палицю, він завдав його собі на плече та вийшов на шлях, що вів із Вернуа.

Він проминув отару батькових овець, що скупчилися у загоржі, де їх залишали на ніч — овець, яких він пас щодня і які розбрідалися врізнобіч, поки він писав вірші на клаптиках паперу. Давид побачив, що у вікні Івонни ще й досі горіло світло, і це несподіване видиво послабило його рішучість. Либонь, те світло у вікні означало, що зараз вона, невсипна, гірко розкаювалася та шкодувала про своє пересердя, і, може, зранку... Але ні! Він прийняв рішення. Таке місце, як Вернуа, було не для нього. Там жодна душа не розділяла його думок. Перед юнаком лежав шлях, що вів уперед, до долі та майбуття.

Верстав Давид свій шлях уже три льє¹ тьмяною, залитою світлом місяця рівниною, прямою, мов зорана плугатарем борозна. У селі вважали, що шлях цей веде, щонайменше, до Парижа; і, йдучи, поет шепотів сам до себе ймення цього міста. Ще ніколи досі не заходив Давид так далеко від Вернуа.

Ліве відгалуження

Отже, верстав Давид свій шлях уже три льє, аж тут пряма дорога стала заплутаною. Тут її прямохресно перетинав інший, ширший шлях. Давид постояв трохи, непевний, який шлях обрати, а тоді повернув ліворуч.

У пилюзі, що вкривала цей широкий гостинець, відкарбувалися сліди коліс, які залишив по собі якийсь повіз, що нещодавно тут проїхав. Десь за півгодини юнак, ідучи, пересвідчився в існуванні повозу, що залишив оті сліди, адже побачив громіздку карету, яка застрягла у трясовині, перетинаючи невеличкий

---

¹ Льє — французька одиниця вимірювання довжини, в різні часи мала різні відповідники, в середньому дорівнювала приблизно 4 кілометрам. (Тут і далі примітки перекладача).

струмок біля підніжжя крутого пагорба. Візник та фореїтори¹ щось вигукували та щосили смикали коней за вуздечки. На узбіччі гостинця стояли велетенський, вбраний у чорне чоловік та струнка пані, закутана у довгий легкий плащ.

Давид бачив, що старанням служників бракувало вправності. Юнак спокійно перебрав на себе керівництво їхніми трудами. Верхівців, що супроводжували карету, він напутив, аби вгамувалися і не галасували на коней, а ліпше доклали своїх сил до коліс. Тепер лиш один візник своїм знайомим тваринам голосом спонукав коней рухатися вперед; а сам Давид підважував дужим плечем задню частину карети, аж ось, за одним злагодженим поштовхом величезний повіз викотився на твердий ґрунт. Верхівці, що супроводжували карету, зайняли свої місця.

Ще якусь мить потому Давид стояв ні в сих ні в тих. Велетенський добродій махнув йому рукою.

— Сядеш до карети, — мовив він величним, як і він сам, голосом, що був, однак, пом'якшений вправлінням та звичкою. То був голос, якому належало підкорятися. Хай яким коротким було вагання юного поета, воно ще сильніше вкоротилося через повторену команду. Давидова нога стала на приступку. У темряві юнак нечітко побачив постать пані на задньому сидінні. Він уже було хотів усістися навпроти неї, коли це голос знову підкорив його своїй волі. — Ви сядете поруч із пані.

Добродій важко опустився на переднє сидіння. Карета просувалася пагорбом нагору. Пані безмовно зіщулилася у своєму кутку. Давид не міг визначити, стара вона чи молода, однак вишукані, м'які пахощі, що линули від її вбрання, розбурхали поетову уяву,

---

¹ Фореїтор — вершник на одному (зазвичай, передньому) з коней, запряжених цугом, помічник візника.

і тепер він вірив, що під покрывами таємниці ховається принадність. Це була пригода на кшталт тих, які він часто уявляв. Проте не мав він досі ключа до таємниці, адже, поки сидів поруч зі своїми непроникними супутниками, ніхто не промовив ані слова.

Десь за годину Давид побачив крізь вікно, що екіпаж перетинає вулицю якогось містечка. А тоді вони зупинилися перед зачиненим та темним будинком, і форејтор зійшов долі та заходився нетерпляче калатати у двері. Загратоване вікно нагорі широко відчинилося, й звідти вигулькнула голова у нічному ковпаку.

— Хто ви є й чого гупої ночі тривожите чесних людей? Мій дім зачинено. Бігме, година вже надто пізня, аби до мене прибукали прибуткові подорожні. Припиніть грукати у двері й забирайтеся геть.

— Відчиняй, — голосно гаркнув форејтор, — відчиняй монсенъорові маркізу де Бопертюї.

— Ох! — скрикнув голос нагорі. — Десять тисяч вибачень, мій пане. Я ж бо не знав... година така пізня... зараз же відчиню двері, і весь дім до послуг мого пана.

Всередині почувся дзенькіт ланцюга та засува, і невдовзі двері розчахнулися. Тремтячи від холоду та поганих передчуттів, на порозі постав напівубраний господар заїзду «Срібний глечик» зі свічкою в руці.

Давид вийшов з карети слідом за маркізом.

— Допоможи пані, — велів той. Поет підкорився. Допомагаючи їй зійти, він відчув, як тремтіла її долонька. — До будинку, — пролунала наступна команда.

Кімната, до якої вони увійшли, виявилася довгою обідньою залогою заїзду. На всю її довжину простягався чималий дубовий стіл. Велетенський добродій всівся у крісло коло ближнього краю стола. Пані опустилася в інше крісло попід стіною, і мала вона неймовірно втомлений вигляд. Давид стояв, міркуючи, як би то йому ліпше зараз піти та продовжити свій шлях.

— Мій пане, — сказав господар заїзду, вклоняючись аж до підлоги, — я-якби ж то я оч-чікував на таку честь, на вас би вже чекала гідна учта. М-м-маю вино, а ще холодну дичину, і м-м-може...

— Свічок, — мовив маркіз, розчепірівши у відповідному жесті пальці пухкої білої руки.

— Т-так, мій пане.

Він приніс півдюжини свічок, засвітив їх та розставив на столі.

— Може, мосьє zvolить скуштувати бургундського — маю барильце...

— Свічок, — мовив мосьє, розчепірівши пальці.

— Безперечно... хутко... вже біжу, мій пане.

Ще дюжина засвічених свічок засяяла у залі. Велетенська масивна постать маркіза вцент переповнила собою його крісло. Він був вбраний у вишукані чорні шати від голови до п'ят, за винятком білосніжних рюшів на зап'ястках та жабо на шиї. Навіть руків'я та піхви його шпаги були чорні. Його обличчя випромінювало зневажливу погорду. Кінчики закручених догори вусів майже сягали його глузливих очей.

Пані сиділа непорушно, і аж тепер Давид помітив, що вона молода, і до того ж має зворушливу та чарівливу вроду. Розкотистий голос маркіза сполохав юнака і відірвав його від споглядання цієї самотньої принадності.

— Як тебе звати і яке твоє ремесло?

— Давид Мін'йо. Я поет.

Маркізові закручені вуса настовбурчилися ще ближче до очей.

— З чого ж ти живеш?

— На додачу я ще й вівчар; я пильнував батькову отару, — відповів Давид; він стояв з високо піднятою головою, але щоки його зашарілися.

— Тож слухай, пане вівчарю та поете, сієї ночі тобі трапилася на шляху неабияка удача. Ся пані — моя

небога, мадемуазель Люсі де Варенн. Вона походить зі шляхетного роду і має за правом десять тисяч франків доходу щорічно. Щодо її принад, їх ти роздивися й сам. Якщо увесь цей перелік вдовольнить твоє вівчарське серце — скажи лиш слово — і вона стане твоєю дружиною. Не перепиняй мене. Сього вечора я привіз її до *château*¹ графа де Вільмор, якому була обіцяна її рука. Зібралися гості; священник чекав; ось-ось мало відбутися її вінчання з людиною, що була рівною їй своїми статками та становищем у суспільстві. Натомість коло вівтаря ся молодиця, така тиха та покірлива, накинулася на мене, мов та леопардиця, звинуватила мене у всіх можливих жорстокостях та злочинах і просто перед ошелешеним священником зламала те слово, що я дав за неї. Я тут-таки заприсягнувся десятьма тисячами дияволів, що вона конче вийде заміж, і то за першого-ліпшого, кого ми зустрінемо, покидаючи *château*, хай би то був принц, або вугляр, або ж злодій. Ти, вівчарю, трапився нам першим. Сієї-таки ночі мадемуазель мусить вийти заміж. Як не за тебе, то за іншого. Маєш десять хвилин, за цей час мусиш прийняти рішення. Не надокучай мені словами та запитаннями. Десять хвилин, вівчарю; і вони швидко спливають.

Маркіз голосно вистукував своїми білими пальцями по стільниці. Уся його постава свідчила, що він увесь закрився покровом очікування. Це було так, наче великий будинок зачинив свої двері та вікна перед тим, хто до нього наближався. Давид хотів був щось сказати, однак побачив те, як тримався цей велетенський чоловік, і язик його зупинився на півслові. Натомість юнак став поруч із кріслом панянки та вклонився.

---

¹ Шато — замок, палац або маєток французького феодала-землевласника, аристократа чи можновладця.

— Мадемуазель, — промовив він, чудуючись, як легко линуть його слова перед такою витонченістю та красою. — Ви чули, як я казав, що був вівчарем. Але крім того, інколи мені здається, що маю схильність до поезії. Якщо й справді завдання поета полягає в тому, щоби обожнювати та плекати прекрасне, то нині ця моя схильність лише посилилась. Чим я можу вам прислужитися, мадемуазель?

Дівчина звела на нього погляд сухих та скорботних очей. Його щире й осяйне обличчя, споважніле від усвідомлення важливості цієї пригоди, його міцна й струнка статура та пливке співчуття, що струменіло з його блакитних очей, а може, ще й нагальна потреба допомоги та доброти, у яких їй так довго відмовляли, — усе це зробило її сердечнішою, і раптом вона заплакала.

— Мосьє, — мовила вона стиха, — скидається на те, що ви людина щира та добра. Сей добродій — мій дядько, брат мого батька, і єдиний мій родич. Він любив мою матір, а мене ненавидить, адже я дуже на неї схожа. Він перетворив моє життя на нескінченне страхіття. Я боюся самих лише його поглядів, і дотепер ще ніколи не наважувалася не підкоритися його волі. Але сієї ночі він хотів віддати мене заміж за чоловіка втричі старшого за мене. Даруйте мені, що я надокучаю вам сією розповіддю. Ви, звісно ж, відхилите ту безумну пропону, на яку він змушує вас пристати. Та принаймні дозвольте мені подякувати вам за ваші великодушні слова. Мені вже так давно не казали нічого подібного.

Та тепер щось більше за великодушність з'явилося у поетових очах. А він таки мусив бути поетом, адже нині геть забув про Івонну; ця нова, ніжна принадність полонила його своєю свіжістю та витонченістю. М'які пахощі, що линули від неї, сповнили його незваними

почуттями. Його ніжний погляд торкнувся її своїм теплом. До цього тепла вона спрагло схилилася.

— Лиш десять хвилин, — сказав Давид, — дано мені, аби здобути те, здобуттю чого я радо присвятив би роки. Не скажу, що жалію вас, мадемуазель; це було би неправдою — я кохаю вас. Не можу просити від вас любові, та дозвольте мені врятувати вас від цього лихого чоловіка, і, можливо, кохання прийде з часом. Гадаю, я маю майбуття; не довіку ж мені бути вівчарем. А наразі я усім своїм серцем ніжно вас кохатиму і робитиму ваше життя менш сумним. Чи довірите ви мені вашу долю, мадемуазель?

— Ох, і ви пожертвуєте собою через співчуття до мене!

— Через кохання. Час майже сплинув, мадемуазель.

— Ви пошкодуєте про се, і тоді зневажатимете мене.

— Я житиму лише для того, аби зробити вас щасливою, а себе — гідним вас.

Її ніжна долонька прокралася з-під плаща у його долоню.

— Я довірю вам своє життя, — прошепотіла вона. — А... а кохання... може бути не аж таким далеким, як ви гадаєте. Скажіть йому. Варто лиш мені вибитися з-під влади цих його очей, і тоді, либонь, я забуду усе, що було.

Давид підійшов і став перед маркізом. Чорна постать поворухнулася, і глузливі очі зиркнули на великий годинник, що стояв у залі.

— Ще й дві хвилини лишилося. Вівчареві вистачило восьми хвилин, аби вирішити, чи брати собі за дружину наречену з такою красою та статками! Ну ж бо, вівчарю, кажи, чи згоден ти стати для мадемуазелі чоловіком?

— Мадемуазель, — відказав, гордовито випроставшись, Давид, — зробила мені честь, погодившись на прохання стати моєю дружиною.

— Оце вже точно сказано! — мовив маркіз. — Ви вже перетворюєтеся на дворянина, пане вівчарю. Зрештою, нашу мадемуазель могла спіткати й гірша доля. А зараз, покінчімо з усією сією справою так хутко, як лиш дозволять нам Церква та сам диявол!

Він голосно грюкнув по стільниці руків'ям шпаги. Увійшов господар заїзду: у нього тремтіли коліна і він приніс із собою ще свічок, сподіваючись передбачити забаганки великого пана.

— Сходи по священика, — сказав маркіз, — священика, тямш? За десять хвилин приведи сюди священика, бо інакше...

Господар заїзду облишив свічки й мерщій кинувся бігти.

Прийшов священик, напівсонний та розкуйовджений. Він проголосив Давида Мін'йо та Люсі де Варенн чоловіком та дружиною, поклав до кишені червінець, якого кинув йому маркіз, та й почовгав назад у ніч.

— Вина, — звелів маркіз, розчепірівши свої лиховісні пальці у бік господаря.

— Наповни келихи — сказав він, коли вино принесли. Він підвівся і тепер стояв на чолі столу, височіючи у сяйві свічок чорною горою злоби та пихи, і щось подібне на спомин старого кохання у його очах перетворилося на отруту, коли він дивився на свою небогу.

— Мосьє Мін'йо, — мовив маркіз, здіймаючи келих з вином, — випиймо, але спершу вислухайте те, що я вам скажу: ви взяли собі за дружину ту, що зробить ваше життя мерзенним і жалюгідним. Кров у її жилах — спадок чорної брехні та червоного безчестя. Вона принесе вам ганьбу та неспокій. Диявол вселився у неї, онде він, у її очах, у її шкірі, у її вустах, що не погребують навіть спокусити селянина. Ось вам ваша запорука щасливого життя, мосьє поете. Пийте ваше вино. Нарешті я спекався вас, мадемуазель.

Маркіз випив. Тихенький журливий зойк зірвався з дівочих вуст, немов її зненацька поранили. Давид, тримаючи келих у руці, ступив три кроки вперед і тепер дивився маркізові просто у вічі. Зараз у його поведінці та поставі було дуже мало від вівчаря.

— Щойно, — спокійно мовив він, — ви зробили мені честь і назвали мене «мосьє». Отже, чи можу я сподіватися, що моє одруження з мадемуазеллю дещо наблизило мене бодай до — скажімо так — відображення вашого високого становища і дало мені право стати монсеньйорові рівнею в одній невеличкій справі, яку я замислив?

— Сподівайся, вівчарю, — зневажливо посміхнувся маркіз.

— Отже, — промовив Давид, вихлюпуючи вино зі свого келиха просто у презирливі очі, що кпили з нього, — можливо, ви принизитеся до того, щоб битися зі мною.

Лють вельможного пана вивергнулася назовні одним раптовим прокляттям, неначе сурма заревіла. Маркіз вихопив шпагу з її чорних піхов; він заволав до господаря, який сновигав залою туди й назад:

— Шпагу сюди, шпагу цьому штурпакові! Він розвернувся до пані зі сміхом, від якого її серце похололо, й мовив: — Мадам, ви завдаєте мені на плечі чимало роботи. Схоже на те, що однієї і тієї самої ночі я мушу знайти вам чоловіка і зробити вас удовою.

— Я не тямлю у фехтуванні, — сказав Давид. Зізнаючись у цьому перед своєю дружиною, він зашарівся.

— Я не тямлю у фехтуванні, — передражнив маркіз. — То що ж, може, нам битися дубовими палицями, мов ті селяни? Агов, Франсуа, мої пістолі!

Форејтор пішов до карети та приніс із футлярів для зброї двійко блискучих пістолів, оздоблених карбова-

ним сріблом. Маркіз штовхнув один із них стільницею до Давидової руки.

— Ставай по той бік столу, — крикнув він, — навіть вівчарі можуть тиснути на гачок. Небагацько ж їх удо-стоїлося честі померти від зброї де Бопертюї.

Вівчар та маркіз стали один навпроти одного з різних країв довгого столу. Господаря заїзду з жаху була пропасниця, він судомно хапав повітря та бурмотів, затинаючись:

— М-м-монсеньйоре, згляньтеся на Бога!.. не у моєму домі!.. не проливайте крові... це знищить мою справу...

Погляд маркіза, що віщував господареві біду, змусив його язик заціпеніти.

— Боягузе, — закричав володар Бопертюї, — якщо можеш, припини цокотіти своїми зубами бодай на час, достатній, аби дати нам знак починати.

Господар упав навколішки на підлогу. Йому відібрало мову. Ба навіть більше — він був неспроможний видати ані звуку. Та й досі здавалося, що він жестами благає про мир в ім'я його дому та його прибуткової справи.

— Я сама дам знак починати, — виразно мовила пані. Вона підійшла до Давида й солодко його поцілувала. Її очі яскраво виблискували, а її щоки розжеврилися. Вона стала попід стіною, і двоє чоловіків за її відліком почали здіймати свою зброю.

— *Un — deux — trois!*¹

Два постріли пролунали так швидко один по одному, що свічки блимнули лиш раз. Маркіз стояв, посміхаючись, розчепірені пальці його лівиці спочивали на краю стільниці. Давид і досі стояв прямо, він спроквола повернув голову, шукаючи очима свою

---

¹ Один — два — три! (Фр.)

дружину. А тоді, мов убрання, що падає звідти, куди його повісили, він почав осуватися і впав на підлогу.

Тихо скрикнувши від жаху та відчаю, овдовіла молодиця підбігла та схилилася над ним. Вона відшукала його рану, а тоді звела очі, і в її погляді знову проступила дотеперішня бліда журба.

— Просто крізь серце, — прошепотіла вона. — Ох, його серце!

— Ходімо, — пролунав розкотистий голос маркіза. — Хутко до карети! Світанок не застане тебе під моєю опікою. Сієї ж таки ночі ти знову вийдеш заміж за живого чоловіка. Так, моя пані, ти вийдеш за наступного, на кого ми натрапимо дорогою, хай би то був розбійник з битого шляху або ж селянин. А як не зустрінемо нікого на шляху — то за селянка, що відчиняє мою браму. Хутко до карети!

Маркіз, невблаганний та велетенський, пані, знову закутана у таємницю свого плаща, форейтор, що ніс зброю — усі вийшли до карети, що чекала на них. Звук її громіздких коліс даленів і відбивався луною у селі, що мирно спало. В обідній залі «Срібного глечика» знетямлений господар у відчаї ламав руки над тілом убитого поета, а вогники двадцяти чотирьох свічок танцювали та мерехтіли на столі.

Праве відгалуження

Отже, верстав Давид свій шлях уже три льє, аж тут пряма дорога стала заплутаною. Тут її прямохресно перетинав інший, ширший шлях. Давид постояв трохи, непевний, який шлях обрати, а тоді повернув праворуч.

Не відав він, куди приведе його той шлях, та юнак постановив собі, що вже тієї-таки ночі залишить Вернуа далеко позаду. Він попростував ще льє, а тоді пройшов повз великий *château*, у якому, судячи з усього,

нешодавно приймали гостей. З кожнісінького вікна струменіло світло; а з-під величної кам'яної брами тягнувся візерунок, що його залишили у пилюзі колеса екіпажів, якими їхали гості.

Ще три льє далі, і Давид відчув утому. Він перепочив та трохи поспав на ліжку зі соснових гілок при дорозі. Відтак підвівся і знову рушив уперед недовідомим шляхом.

Ось так і мандрував він п'ять днів широким шляхом, спав на цілющих ложах Природи або ж у скиртах у селян, їв їхній чорний, гостинний хліб, напувався зі струмків або ж зі щедрої чаші зустрічного козія.

Врешті-решт він перейшов великий міст і ступив до усміненого міста, яке знищило й коронувало більше поетів, ніж будь-яке інше місто у цілому світі. Юнакове дихання пришвидшилось, як почув він ту привітальну пісню, що напівголосно заспівав йому Париж — гомін голосів, стугін ніг та коліс.

Високо на піддашші старого будинку на вулиці Конті винайняв Давид житло, всівся на дерев'яному стільці та й поринув у складання віршів. Будинки на цій вулиці колись замешкували достойники та вищі верстви, та нині у них жили усі ті, хто йшов крок у крок із занепадом.

Будинки були високі та ще й досі мали децицію колишньої гідності, хай і поруйнованої часом, однак багато з них стояли пустою, і не було у них нічого, окрім порохняви та павуків. Ночами там чувся брязкіт сталі та крики бешкетників, що невгамовно блукали від корчми до корчми. Там, де колись мешкала шляхетність, нині жила лиш згіркла та груба нездержливість. Однак лиш там Давид відшукав собі житло, яке міг дозволити його вбогий гаманець. І світло дня, і сяйво свічок заставляли його там за пером та папером.

Аж якось одного пообіддя він саме повертався з виправи у долішній світ, куди ходив на закупи. Юнак ніс додому хліб, сир та пляшку поганенького вина. На півшляху темними сходами нагору він зустрівся — чи, радше, зіштовхнувся, адже вона спочивала, стоячи на сходинці — з молодою жінкою, краса якої перевершувала навіть поетову уяву. Вона мала на собі розстібнутий вільний темний плащ, під сподом якого видніла пишна сукня. Її очі стрімко премінювалися від найменшого відтінку думки. Однієї миті вони були округлі та простодушні, мов дитячі, а іншої — вже довгасті та лукаві, мов очі циганки. Одна її рука трохи підіймала поділ сукні, відкриваючи черевичок на високому підборі — стрічки, що слугували йому за шнурівки, вільно звисали, розв'язані. Якою ж неземною вона була, як не годилося їй нахилитися, як личило їй причаровувати та повелівати! Певно, вона побачила, як Давид наближається, і зачекала там, аби він їй допоміг.

— Ох, уже нехай мосьє дарує мені те, що я загарбала сходи, але ж черевичок!.. неслухняний черевичок! Ой, леле! Усе ніяк не хоче лишатися зашнурованим. Ох! Чи *не буде* мосьє такий ласкавий?

Поетові пальці тремтіли, зав'язуючи ті норовливі стрічки. Відтак він уже ладен був утекти від небезпеки, яку становила її присутність, та її очі нараз стали довгастими й лукавими і спинили його. Він сперся на перила, учепившись пальцями у пляшку кислого вина.

— Ви були такі ласкаві, — сказала вона, усміхаючись. — Мосьє, певно, мешкає у цьому будинку?

— Так, мадам. Певно, що так, мадам.

— То, мабуть, на третьому поверсі?

— Ні, мадам. Вище.

Пані затріпотіла пальчиками у щонайбільш нетерплячому жесті.

— Перепрошую. Безперечно, це було нескромне запитання. Мосьє пробачить мені? Було б геть нечемно з мого боку розпитувати вас про те, де ви мешкаєте.

— Не кажіть так, мадам. Я живу на...

— Ні, ні, ні; не кажіть мені. Тепер я бачу, що пропустилася помилки. Та не можу нічого вдіяти з тією цікавістю, що її відчуваю до цього будинку та всього, що в ньому. Колись він був моїм домом. Я часто приходжу сюди для того лише, аби у мріях своїх знову потрапити до тих щасливих часів. Тож ви вже пробачте мені на тому, гаразд?

— То дозвольте мені сказати, що вам нема потреби вибачатися, — мовив поет, затинаючись. — Я живу на горішньому поверсі — у невеличкій кімнатці, там, де сходи повертають.

— У передній кімнаті? — запитала пані, схиляючи голову набік.

— У задній, мадам.

Пані зітхнула, немов відчувши полегкість.

— Що ж, мосьє, не затримуватиму вас довше, — сказала вона, і очі її знов були округлі та простодушні. — Добре дбайте про мій будинок. Ой, леле! Лиш спогади про нього лишилися мені нині. Адью, і прийміть мою щире вдячність за вашу ласку.

І вона пішла, залишивши по собі лиш усмішку та ще слід солодких пахоців. Давид зійшов сходами нагору, неначе уві сні. Та сон минув, а усмішка та чарівливі пахоці залишилися з юнаком і, здається, так ніколи цілком і не полишили його. Панянка, про яку він не знав анічогісінько, наснажувала його писати вірші про чарівні очі, пісні про любов, що швидко спалахує, оди хвилястим пасмам волосся та сонети про черевички на струнких ніжках.

А він таки мусив бути поетом, адже нині геть забув про Івонну; ця нова, ніжна принадність полонила його своєю свіжістю та витонченістю. М'які пахощі, що линули від неї, сповнили його незнаними почуттями.

Однієї ночі у кімнаті на третьому поверсі цього ж таки будинку зібралось за столом товариство з трьох осіб. Все умеблювання кімнати складали три стільці, стіл та засвічена свічка на ньому. Одним з товариства був велетенський чоловік, вбраний у чорне. Його обличчя випромінювало зневажливу погорду. Кінчики закручених догори вусів майже сягали його глузливих очей. Другою була пані, молода та прекрасна, з очима, що могли бути округлими та простодушними, мов дитячі, або ж довгастими та лукавими, мов очі циганки, однак зараз були вони гострі та гордовиті, як очі змовників. Третім був діяльний чолов'яга, вояк, відважний та моторний провідник, який дихав вогнем та сталлю. Пані та здоровань у чорному звали його капітаном Деролем.

Цей чолов'яга грюкнув кулаком по стільниці й промовив, тамуючи лють:

— Сієї ж ночі. Сієї ночі, коли він вирушить на опівнічну месу. Я вже втомився від задумів, які так і залишаються марними словами. Мені вже остогидли ці умовні знаки, ці шифри, ці таємні сходини та інші нісенітници. Будьмо чесними зрадниками. Якщо вже Франція має його спекатися, то нумо, убиймо його, не криючись, не полюймо на нього з тенетами та капканами. Сієї ночі, кажу я вам. І я підтверджу свої слова ділом. Я зроблю се власноруч. Сієї ж ночі, коли він вирушить на опівнічну месу.

Пані кинула на нього сердечний погляд. Жінка, хай навіть вона й повінчана із заколотом, схилилася перед такою нерозважливою відвагою. Здоровань смикнув себе за закручений догори вус.